

Література

1. *Ареф'єва О. В.* Історія виникнення контролінгу та сутність контролінгу бізнес-процесів / О. В. Ареф'єва, Л. Л. Дякон // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 8. – С. 165-171.
2. *Белоусова И. А.* Возможности контроллинга в управлении предприятием // Економіка та держава / И. А. Белоусова. – 2011. – № 5. – С. 27-28.
3. *Верхоглядова Н. І.* Контролінг в системі управління підприємством / Н. І. Верхоглядова, В. П. Шило, С. Б. Ільїна // Держава та регіони. Серія : економіка і підприємство. – 2008. – № 5 – С. 16-21.
4. Господарський Кодекс України від 16 грудня 2003 р. №436-IV із змінами і доповненнями, внесеними законами України // Інфодиск «Законодавство». – 2008. – № 10.
5. *Гребець О. Б.* Контролінг як сучасна система управління / О. Б. Гребець // Економіка та держава. – 2009. – № 12. – С. 71-72.
6. *Івахненко С. В.* Фінансовий контролінг : методи та інформаційні технології / С. В. Івахненко, О. В. Мелих. – К. : Знання, 2012. – 319 с.
7. *Лозовицький Д. С.* Контролінг. Навчальний посібник. – Львів : Видавництво ЛьвДУВС, 2012. – 310 с.
8. *Маркіна І. А.* Контролінг для менеджерів [текст] : Навч. посібник / І. А. Маркіна, О. М. Таран-Лала, В. М. Гунченко. – К. : Центр навчальної літератури, 2013. – 304 с.
9. *Набиева Л. Ю.* Контроллинг как новая экономическая категория науки управления / Л. Ю. Набиева // Економіка та держава. – 2012. – № 8. – С. 28-29.
10. *Приступа Л. Ю.* Фінансовий контролінг як інструмент стратегічного управління фінансами підприємства / Л. Ю. Приступа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://libfor.com/index.php?newsid=1068>
11. *Стефаненко М. М.* Використання контролінгу в системі управління підприємством / М. М. Стефаненко, Л. Ю. Набієва // Економіка та держава. – 2012. – № 2. – С. 24-26.
12. *Ткаченко А. М., Ткаченко Є. Ю.* Сучасні підходи до визначення сутності та функцій контролінгу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://journals.urau.ua/index.php/2225-6407/article/view/6254>
13. *Черкас А. В.* Проблематика впровадження контролінгу на вітчизняних підприємствах / А. В. Черкас [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pk.napks.edu.ua/library/compilations_vak/eiu/2013/4/p_140_143.pdf
14. *Грушко В. І.* Первинне публічне розміщення (ІРО) : теорія та практика вітчизняних компаній : Монографія / В. І. Грушко, О. Г. Чумаченко. – К. : Дорадо-Друк, 2009. – 252 с.

УДК 338.22.01

Т.К. Мосійчук
здобувач кафедри управління
фінансово-економічною безпекою,
Університет економіки та права «КРОК»

Бюджетна політика як інструмент активізації інноваційного розвитку та зміцнення економічної безпеки країни

У статті досліджено структуру та напрями витрат державного бюджету за останні п'ять років та їх вплив на інвестиційно-інноваційні процеси. Автором надано пропозиції щодо напрямів бюджетного стимулювання інноваційного розвитку, які відповідають базовим принципам і нормативним документам СОТ та ЄС.

Ключові слова: інноваційний розвиток, капітальні інвестиції, національна інноваційна система, економічна безпека.

Т.К. Мосейчук
*соискатель кафедры управления
финансово-экономической безопасностью,
Университет экономики и права «КРОК»*

Бюджетная политика как инструмент активизации инновационного развития и укрепления экономической безопасности страны

В статье исследованы структура и направления расходов государственного бюджета за последние пять лет, их влияние на инвестиционно-инновационные процессы. Автором даны предложения по направлениям бюджетного стимулирования инновационного развития, которые соответствуют базовым принципам и нормативным документам ВТО и ЕС.

Ключевые слова: инновационное развитие, капитальные инвестиции, национальная инновационная система, экономическая безопасность.

Т.К. Mosiychuk
*External PhD Student of Financial and Economic
Security Management Department of «KROK» University*

Fiscal policy as a tool for innovative development activation and strengthening of economic security of the country

This article explores the structure and directions of state budget expenditures in the last five years and their impact on investment and innovative processes. The author has presented proposals for the budget stimulation of the innovative development that meet the basic principles and regulations of the WTO and EU.

Keywords: innovative development, capital investment, national innovation system, economic security.

Постановка проблеми

У сучасних умовах прискорення науково-технічного прогресу, глобалізації ринків, масштабного переміщення капіталу, інноваціям відводиться ключова роль серед факторів, які стимулюють економічне зростання та посилюють економічну безпеку країни.

Провадження інноваційної діяльності пов'язане зі значними витратами та високим комерційним ризиком, що робить її менш привабливою з економічної точки зору, ніж звичайна господарська діяльність. Унаслідок цього залучення в економіку інвесторів, які будуть готові здійснювати інвестиції в розвиток інновацій, можливе лише через створення для них дієвих фінансових стимулів з метою зниження витрат, що частково компенсує вищу ризикованість інвестицій.

Стратегічним напрямом реформування бюджетної політики на коротко- та середньострокову перспективу є підвищення ефективності державних витрат. В іншому разі збільшення доходів бюджету буде нівельовано через нездатність ефективно використати ці кошти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретичним аспектам досліджень механізмів держаної бюджетної політики та економічного зростання присвячено наукові праці Дж.М. Кейнса [1], Дж. Б'юкенена [2], Й. Шумпетера [3], Дж. Стігліца [4] та інших. У вітчизняній літературі питання державного сприяння активізації інноваційного розвитку економіки розглянуто в наукових працях В.М. Гейця [5], Т.І. Єфіменко [6], В.М. Опаріна [7], І.Л. Петрової [8], Л.І. Федулової [9], В.М. Федосова [10] та інших.

Незважаючи на значні наукові дослідження, вплив бюджетної політики на інноваційні процеси залишається вкрай неефективним. Особливо це стосується визначення концептуальних засад формування та розвитку пріоритетів бюджетної політики, що не відповідають євроінтеграційному вибору України та ризику економічної безпеки, що посилюються у відкритій економіці країни.

Невирішені раніше частини загальної проблеми

У сучасних умовах в Україні держава не виступає активним суб'єктом інвестиційно-інноваційних процесів. Обсяг державних капіталовкладень у нашій країні за останні роки помітно скоротився. В умовах низької динаміки приватних інвестицій стимулювання економічного зростання стримується неефективним вибором державних пріоритетів, що не дають імпульсу інноваційно-інвестиційним процесам в економіці. Структура капітальних інвестицій держави не спрямована на пріоритетний розвиток високотехнологічних і наукоємних галузей вітчизняної економіки. Як ми бачимо вплив бюджетної політики на інноваційні процеси залишається вкрай неефективним. Тому необхідно розглянути стратегічні пріоритети реформування бюджетної політики в напрямку активізації інноваційного розвитку та підвищення рівня економічної безпеки країни, що може служити основою для підготовки змін до законодавства України яке відповідає базовим принципам і нормативним документам СОТ та ЄС.

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є аналіз бюджетної політики України з точки зору її впливу на інноваційний розвиток та обґрунтування пріоритетних напрямів модернізації бюджетної політики в контексті зміцнення економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження

В Україні протягом останніх десяти років державою зроблено вагомі кроки зі створення сприятливих умов для інноваційної діяльності. Головним серед них стало формування законодавчої бази, спрямованої на розвиток національної інноваційної системи. Нині застосування бюджетно-податкових інструментів стимулювання інноваційної діяльності в нашій країні передбачено низкою законодавчих актів, зокрема: законами «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про наукові парки», «Про індустриальні парки», «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць»; Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури», розпорядженнями Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері» та іншими.

Незважаючи на те що утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України визначено основними нормативно-правовими актами як один зі стратегічних пріоритетів розвитку, поставлені цілі фактично залишаються невиконаними. Бюджетна політика є однією з перешкод, що ускладнюють досягнення мети.

За останні роки, попри несприятливе становище у сфері бюджетних доходів, у цілому забезпечено фінансування основних видаткових статей бюджету, крім витрат на економічну діяльність (табл. 1).

Таблиця 1

Видатки зведеного бюджету України за 2009–2014 рр.

Статті витрат	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Видатки						
млрд грн,	307,4	377,8	416,9	492,5	505,8	523,1
у % до попереднього року	99,4	122,9	110,3	118,1	102,7	103,4
Загальнодержавні функції						
млрд грн,	33,2	44,9	49,9	54,6	61,7	76,8
у % до попереднього року	107,5	135,4	111,1	109,5	113,0	124,5
Економічна діяльність						
млрд грн,	39,8	43,8	57,1	62,4	50,8	43,6
у % до попереднього року	146,8	110,3	130,3	109,2	81,4	85,9
З неї:						
дослідження і розробки в галузях економіки						
млрд грн,	1,1	1,2	1,4	1,3	1,0	0,84
у % до попереднього року	80,4	110,6	115,3	94,8	74,7	84
Освіта						
млрд грн,	66,8	79,8	86,3	101,6	105,5	100,1
у % до попереднього року	109,5	119,5	108,1	117,7	103,9	95,9
Соц. захист та соц. забезпеч.						
млрд грн,	78,8	104,5	105,4	125,3	145,1	138,0
у % до попереднього року	106,4	132,7	100,9	118,8	115,8	95,1

Джерело: [11;12]

Встановлюючи пріоритетом соціальну спрямованість бюджетних видатків та орієнтуючись на завдання мінімізації дефіциту бюджету, уряд обмежує інвестиційну функцію бюджету, що гальмує процеси модернізації економіки і стримує інноваційний розвиток. У цьому контексті механізмом активізації інноваційної діяльності є подолання ризику продовження соціального популізму.

У сучасних умовах в Україні держава не виступає активним суб'єктом інвестиційно-інноваційних процесів. На жаль, обсяг державних капіталовкладень у нашій країні за останні роки помітно скоротився (табл. 2).

Таблиця 2

Участь держави в нагромадженні капіталу

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Капітальні інвестиції – усього, млрд грн	233,1	151,8	171,1	238,2	263,7	267,7	219,4
Державні капітальні інвестиції, млрд грн	21,4	10,8	14,8	20,2	24,8	13,7	8,7
Питома вага державних капітальних інвестицій у загальному обсязі капітальних інвестицій, %	9,2	7,1	8,7	8,5	9,4	5,1	3,96

Джерело: [11;13;14]

Це свідчить, що держава практично усунулася від проведення активної інвестиційно-інноваційної політики, віддаючи все на «силу ринку». Водночас дер-

жавне споживання постійно зростало, досягнувши у 2013 р. величини в 281,7 млрд грн. Слід зазначити, що на відміну від капітальних інвестицій державне споживання зростало навіть у період фінансово-економічної кризи 2008-2009 років.

В умовах низької динаміки приватних інвестицій стимулювання зростання економіки стримується неефективним вибором державних пріоритетів, що не дають імпульсу інноваційно-інвестиційним процесам в економіці. Структура капітальних інвестицій держави не спрямована на пріоритетний розвиток високо-технологічних і наукоємних галузей вітчизняної економіки (табл. 3).

Таблиця 3

Структура капітальних інвестицій за рахунок коштів державного бюджету України за видами економічної діяльності у 2010-2014 рр., %

Види економічної діяльності	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	2,6	1,8	0,2	1,0	0,7
Добувна промисловість	5,5	8,3	6,1	15,1	1,9
Переробна промисловість	1,2	0,6	0,4	0,3	0,4
Виробництво та розподілення електроенергії, газу, пари та гарячої води	4,2	6,0	4,8	4,9	8,2
Будівництво	12,1	15,0	2,4	3,2	2,2
Діяльність транспорту та зв'язку	33,7	36,4	7,8	–	3,6
Операції з нерухомим майном	3,2	4,3	41,2	0,1	-
Наукові дослідження та розробки	–	1,0	1,7	4,9	2,8
Державне управління	3,7	5,4	28,0	45,4	60,4
Освіта	5,0	4,6	2,4	5,4	7,7
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	8,1	6,8	4,5	11,5	4,8
Надання комунальних та індивідуальних послуг	19,7	10,5	0,7	–	–

Джерело: [12; 13]

Пріоритетними напрямками державних інвестицій є добувна промисловість (15,1%), а також сфера державного управління (45,4%). Частка капітальних інвестицій за рахунок державного бюджету на підприємствах переробної промисловості, а також у науковій діяльності і розробках є незначною.

Мізерні обсяги інноваційних ресурсів, які на сьогодні спрямовуються у виробничу сферу, не зможуть забезпечити вагомих зрушень у найближчі десятиріччя. Тим більше, що вони не охоплюють розвиток наукоємних, ресурсо- і енергозберігаючих технологій, без яких не може бути досягнуто належного рівня економічної безпеки.

Таким чином, в умовах затухання темпів економічного зростання в Україні засоби бюджетної політики, що згладжують коливання економічної активності, обмежені, а можливості нарощування державних витрат у середньостроковій перспективі відсутні. У зв'язку з цим одним із головних напрямів інноваційної політики в контексті економічної безпеки на найближчу перспективу є оцінка витрат держави з точки зору його впливу на інноваційний розвиток.

Слід мати на увазі, що реформування бюджетної політики в напрямі активізації інноваційного розвитку повинно здійснюватися відповідно до базових прин-

ципів і нормативних документів ЄС та міжнародних організацій, у яких Україна бере участь. Згідно з правилами СОТ діє категорична заборона на державну підтримку експорту та імпортозаміщення [15]. Тим самим для України необхідним є здійснення такої державної підтримки, яка, з одного боку, узгоджувалася б із міжнародними зобов'язаннями нашої країни у зв'язку із вступом у СОТ і в рамках її інтеграції в ЄС, а з іншого – сприяла б проведенню необхідних реформ [16, с. 68].

Згідно з Рамковими положеннями Співтовариства щодо державної допомоги дослідженням, інноваціям і розвитку (2006/С 323/01) для визнання сумісною зі спільним ринком державна допомога повинна, без завдання шкоди конкуренції, стимулювати діяльність у зазначеній сфері, що виражається у зростанні економічної ефективності, тобто збільшенні ринкового попиту на нові або поліпшені товари, процеси або послуги, або зменшенні ціни на них без втрати якості [17, с. 12].

Переорієнтація бюджетної політики від бюджетного стимулювання підприємств галузевого рівня на підтримку інноваційного розвитку дасть змогу знизити ризики введення проти українських товаровиробників протекціоністських заходів з боку інших країн. При цьому перехід від державної підтримки поточної діяльності суб'єктів господарювання з метою зниження собівартості їхньої продукції до інвестиційних форм підтримки, спрямованих на модернізацію виробництва і підвищення його екологічності, дозволить надати цій підтримці стимулюючого характеру і узгодити її з вимогами СОТ і ЄС [16, с. 78].

Виходячи із зазначеного, на нашу думку, стратегічними пріоритетами реформування бюджетної політики в напрямі активізації інноваційного розвитку в контексті економічної безпеки повинні стати:

- зміна пріоритетів у структурі витрат коштів державного бюджету;
- формування необхідних інструментів і механізмів підтримки державних закупівель інноваційної продукції та ефективного розміщення замовлення на НІОКР для державних потреб у рамках створення контрактної системи;
- встановлення обмежень щодо залучення нових боргових ресурсів з метою фінансування поточних видатків бюджету;
- переорієнтація системи надання державних гарантій для високотехнологічних підприємств української економіки;
- упровадження принципів співфінансування інвестиційних проектів центральною владою, місцевою владою та приватними інвесторами в рамках створення контрактної системи;
- бюджетна підтримка малого бізнесу;
- підтримка виходу на зовнішні ринки українських компаній через нарощування фінансової підтримки високотехнологічного експорту.

Посилення внутрішніх і зовнішніх загроз потребує переорієнтації структури державних видатків у напрямі збільшення тих статей, які безпосередньо впливають на економічне зростання. Для забезпечення стабільного довгострокового фінансування бюджетні видатки розвитку повинні фінансуватися незалежно від поточних заходів фіскального збалансування бюджету. Такий захід дасть можливість значно посилити автономність бюджетного інвестування незалежно від циклічності економічного розвитку та стану державних фінансів. Крім цього, необхідно перевести значну частину фінансування інвестиційних програм на кредитну основу.

Питання вдосконалення обсягів державної підтримки окремих галузей має важливе значення для розроблення стратегії інноваційного розвитку в контексті

економічної безпеки. Потребує нагального реформування структура витрат бюджету за видами економічної діяльності (табл. 4).

Таблиця 4

Структура витрат зведеного бюджету України на економічну діяльність, %

Види економічної діяльності	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство	18,8	15,8	16,7	13,4	12,0	15,2	13,4
Паливно-енергетичний комплекс	30,2	30,1	27,5	19,2	28,0	30,4	21,4
У тому числі:							
вугільна галузь та ін. галузі з видобутку твердого палива,	14,1	15,8	17,0	17,8	20,6	29,6	20,9
електроенергетична галузь	0,8	2,3	1,7	1,0	0,5	0,5	0,2
Обробна промисловість	0,2	0,5	0,1	0,9	0,4		-
Транспорт	27,3	34,5	34,9	32,4	26,8	35,3	43,0
Зв'язок, телекомунікації та інформатика	0,3	0,5	0,4	0,3	0,3	0,4	0,4
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки в галузях економіки	2,6	2,7	2,7	2,4	2,1	1,9	1,9
Інші галузі	20,7	15,9	17,8	31,4	30,4	16,9	19,8
Довідково: Усього витрат, млрд грн.	51,3	39,8	43,8	57,1	62,3	50,8	43,6

Джерело: [12; 18]

Основними сферами державної підтримки бюджету за 2008-2013 рр. є сільське господарство, паливно-енергетичний комплекс, сфера послуг та інфраструктура. На ці сфери у 2013 р. припадало 81,2% загального обсягу витрат. Так, на паливно-енергетичний комплекс – близько 30% усіх витрат на економічну діяльність, із них 29,9% – на вугільну галузь. При цьому питома вага промислових галузей з потенціалом інноваційного розвитку та імпортозаміщення є незначною.

В умовах обмеженості ресурсів державного бюджету головним джерелом збільшення витрат на НДДКР, на нашу думку, повинно стати скорочення витрат на загальнодержавні функції, соціальний захист і соціальне забезпечення населення. Скорочення витрат на соціальний захист і соціальне забезпечення можливе, у свою чергу, тільки в разі здійснення пенсійної реформи, яка постійно відкладається, заганяючи Україну в глухий кут: відсутність економічного зростання – бідність. Розрахунок потенційного обсягу державних витрат на НДДКР, що забезпечує задовільний рівень економічної безпеки, та джерела їх фінансування наведено в табл. 5.

**Джерела фінансування збільшення витрат
на НДДКР за рахунок державного бюджету**

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Витрати на НДДКР за рахунок бюджету, млн грн	3859,7	4709,1	4762,1	4774,6
Відношення витрат на наукові та науково-технічні роботи за рахунок держбюджету, що забезпечує задовільний рівень інноваційно-інвестиційної безпеки (% ВВП)	0,75	0,75	0,75	0,75
Рівень витрат, що забезпечує задовільний інноваційно-інвестиційний рівень безпеки, млн грн	8119,3	9765,6	10584,3	11291,1
Додаткові витрати держави на НДДКР, млн грн	4259,6	5056,5	5822,2	6516,5
Джерела фінансування витрат на НДДКР – усього	4259,6	5056,5	5822,2	6516,5
У тому числі:				
загальнодержавні функції	1279,9	1623,8	1766,8	1944,6
соціальний захист і соціальне забезпечення	2979,7	3432,7	4055,4	4571,9

Джерело: [12; 18]

Як свідчать розрахунки, для забезпечення задовільного рівня стану фінансування НДДКР за рахунок державного бюджету (на рівні 0,75% ВВП) у 2013 р. необхідно було додатково виділити 6,5 млрд грн. Збільшення витрат на НДДКР могло бути профінансоване за рахунок скорочення витрат на загальнодержавні функції (на 1,9 млрд грн, або 29,8%) і витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення населення (на 4,6 млрд грн, або 70,2%). У цілому скорочення цих статей порівняно з величиною витрат 2013 р. становило б відповідно 3,2%.

Таким чином, в умовах обмеженості фінансових ресурсів держави головним джерелом збільшення витрат на НДДКР, що забезпечить задовільний рівень економічної безпеки, може стати скорочення тих статей витрат бюджету, які прямо не впливають на темпи економічного зростання.

Пріоритетним напрямом реформування бюджетної політики повинно стати переосмислення боргової політики України та законодавче закріплення нових пріоритетів: чітке визначення цілей і напрямів використання позичкових ресурсів, встановлення граничних та оптимальних параметрів боргового навантаження на економіку, обмеження вартості, терміну та валюти ресурсів, залучених на борговій основі. Особливо важливе значення має відмова від залучення зовнішніх боргових ресурсів для фінансування поточних видатків узагалі.

З цієї метою необхідним кроком є розроблення Стратегії управління державним боргом на довгостроковий період. «Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2011-2013 роки», що затверджена Кабінетом Міністрів України, не створила обмежень та не встановила орієнтирів для здійснення боргової політики. Крім того, не було прийнято закон «Про державний борг», що дає змогу урядові, як і раніше, безконтрольно здійснювати у значних масштабах внутрішні та зовнішні запозичення.

Ми підтримуємо позицію, згідно з якою залучені державою в нинішніх складних економічних умовах боргові ресурси повинні спрямовуватися виключно на інноваційно-інвестиційні проекти в пріоритетних галузях економіки на умовах окупності. Проведення виваженої політики в умовах кризи та погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури дасть змогу знизити фіскальний тиск на економіку та збільшити державні інвестиції. У середньостроковій перспективі необ-

хідно децентралізувати процес залучення боргових коштів, розширивши повноваження місцевих органів влади.

Серед інструментів бюджетної політики належне місце займає надання державної гарантії на кредити, які залучаються підприємницьким сектором для здійснення інноваційно-інвестиційних проектів. За останні десять років спостерігається стрімке зростання державного гарантованого боргу. Так, гарантований борг України з 15 млрд грн станом на 31 грудня 2005 р. зріс до 153,7 млрд грн станом на 31 грудня 2014 р. [19]. Проте цей інструмент не використовується для стимулювання інноваційного розвитку.

Слід відмітити, що переважна частина державних гарантії надається для фінансування підприємств інфраструктурного комплексу, діяльність яких не пов'язана з інноваціями. За даними Міністерства фінансів України, у 2013 р. сума державних гарантії становила 21,9 млрд грн. Укравтодору було надано гарантії для залучення коштів, оформлені облігаціями, у розмірі 5 млрд грн. НАК «Нафтогаз України» випустив облігації під державні гарантії на суму 4,8 млрд грн. У 2014 р, при загальній сумі державних гарантії 17,4 млрд грн, на організацію пасажирського сполучення аеропорт Бориспіль–Київ було надано гарантії в розмірі 372,3 млн дол., на будівництво Бескидського тунелю – 55 млн грн.

На нашу думку, необхідно на законодавчому рівні закріпити надання державних гарантії виключно під кредитування інноваційних проектів, які мають загальнодержавне значення. Це дасть можливість забезпечити стабільне фінансування інноваційних витрат.

Одним із додаткових заходів з активізації інноваційного розвитку є посилення в державному секторі економіки інноваційної спрямованості системи державних закупівель для державних потреб. У 2010 р. було прийнято Закон України «Про здійснення державних закупівель» [20], яким сформовано законодавчу базу для здійснення державних закупівель. Проте існуюча система державних закупівель (як нормативна база, так і практика їх проведення) поки що перешкоджає доступу інноваційної продукції в цю систему. В Україні держава виступає великим «споживачем» товарів і послуг, ураховуючи розмір державного сектору в економіці України (табл. 6).

Величина кінцевого споживання державного сектору в 2013 р. становила 281,7 млрд грн проти 169,2 млрд у 2008 році. При цьому частка витрат неінвестиційного характеру в загальному обсязі витрат зведеного бюджету за досліджуваний період зросла відповідно з 86,7 до 94,2%. Це означає, що процес державних закупівель, хоча б частково орієнтований на інноваційні товари, послуги та роботи, створить помітний попит на інноваційну продукції високотехнологічних підприємств.

Таблиця 6

Місце державних витрат неінвестиційного характеру в економіці України

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Споживання сектору загальнодержавного управління, млрд грн	169,2	184,0	219,9	238,7	275,5	281,7
Частка державного споживання у ВВП, %	17,8	20,1	20,3	18,2	19,5	18,7
Частка неінвестиційних витрат у загальній величині видатків державного бюджету, %	86,7	93,5	91,9	89,9	91,7	94,2
Частка держспоживання в споживчих витратах, %	22,3	23,8	24,1	21,3	22,1	20,2

Джерело: [11;18]

Інвестиційні видатки бюджету можуть відчутно розширити внутрішній попит на інновації, сприяючи високотехнологічним і наукомістким сферам виробництва. Реформування системи державних закупівель об'єктивно вимагає підвищення рівня прозорості й конкурентності державних закупівель. Це досягається шляхом упровадження низки заходів: підвищення відкритості та доступності інформації стосовно проведення державних тендерів, спрощення вимог до потенційних учасників у процедурах державних закупівель, залучення всіх охочих до проведення тендерів.

Важливим чинником зростання попиту на інновації в Україні повинно стати включення інноваційної продукції (товарів, послуг) як обов'язкової складової при впровадженні державних економічних, соціальних та екологічних цільових програм, програм енергозбереження та енергоефективності, розвитку інформаційної інфраструктури тощо. Формування необхідних інструментів і механізмів підтримки державних закупівель інноваційної продукції та ефективного розміщення замовлення на НДДКР потребує суттєвих змін у системі держзакупівель.

Додатковим напрямом збільшення витрат на інноваційну діяльність повинно стати введення для великих державних підприємств обов'язкової вимоги щодо розроблення та прийняття інноваційних програм, спрямованих на технологічне оновлення виробництва, зниження ресурсо- та енергомісткості продукції. Введення цієї норми сприятиме зростанню попиту на інновації.

Потужним фактором впливу держави на масштаби і напрями інноваційної діяльності є бюджетна підтримка процесів кредитування. Ураховуючи складність нинішньої ситуації та нерозвиненості методів державного впливу на ринок кредиту, основними напрямками бюджетної підтримки стимулювання кредитування в сучасних умовах, на наш погляд, будуть: першочергове виділення кредиту підприємствам пріоритетних галузей; пріоритетність у сфері бюджетних видатків цільового кредитування під інвестиційні проекти інноваційного спрямування.

У системі засобів активізації інноваційного розвитку чільне місце займає державна підтримка малого бізнесу. Політика стимулювання інноваційної активності малого бізнесу повинна проводитися на всіх рівнях державного управління – від уряду до місцевих органів влади. Головним у державній політиці в цій сфері є створення своєрідного «інноваційного клімату», тобто забезпечення сприятливих економічних, правових, організаційних та інших передумов для виникнення та прискореного розвитку нових підприємств, у першу чергу – зайнятих генеруванням, освоєнням і комерціалізацією науково-технічних нововведень. Держава, на відміну від підтримки великого бізнесу, основну допомогу повинна надавати на початкові періоди становлення малих інноваційних підприємств.

Головним змістом державної інноваційної політики стосовно малого бізнесу повинно стати регулювання фінансових потоків, спрямованих на полегшення доступу до джерел фінансових ресурсів. Цілеспрямоване бюджетне фінансування може здійснюватися переважно у двох формах: безповоротного субсидування (надання грантів); через надання пільгових позик і укладення контрактів на розроблення продукції та технології. У цілому на малий бізнес доцільно виділяти 3-5% загальнодержавних витрат на НДДКР.

Кошти з державного бюджету повинні надаватися таким чином: пошук нових ідей та оцінювання потенційних можливостей комерціалізації нововведень; вибір проектів, що мають найбільшу потенційну вигоду для фінансування (тер-

мінном до 2 років); надання субсидії підприємцю (у розмірі 25-50 тис. грн) на ринкові дослідження і початкове розроблення ідеї; надання допомоги в пошукові венчурного капіталу, доступі до державних позик, створення прототипу нового виробу; проведення підготовки до комерціалізації.

Велике значення для підтримки малого бізнесу в інноваційній сфері є стимулювання контрактних відносин з малим бізнесом, особливо у сфері НДДКР. З цією метою необхідно передбачити обов'язкову участь державних органів у спеціальних програмах заохочення НДДКР у компаніях малого бізнесу. Для фінансової підтримки малого бізнесу необхідно на законодавчому рівні закріпити виділення фінансових ресурсів близько 1% державних витрат на НДДКР. При цьому урядові витрати на науково-технічні роботи повинні передбачати встановлення мінімального обсягу участі малого бізнесу. Це, у свою чергу, потребує внесення змін до формування державного бюджету країни.

Висновки

Сучасний стан економічної безпеки диктує необхідність формування нової державної політики у сфері інновацій, орієнтованої на створення в економіці можливостей для реалізації новаторства, інноваційної діяльності.

Стратегічним напрямом реформування бюджетної політики на коротко- та середньострокову перспективу є підвищення ефективності державних витрат. Бюджетне стимулювання інноваційного розвитку є складною проблемою, що потребує застосування комплексу засобів, які відповідають базовим принципам і нормативним документам СОТ та ЄС.

Основними завданнями і пріоритетними напрямками модернізації бюджетної політики в контексті забезпечення економічної безпеки повинні стати: випереджальне нарощування державних інвестицій; переорієнтації структури державних видатків за видами економічної діяльності в напрямі збільшення підтримки інноваційно активних підприємств обробної промисловості, транспорту та зв'язку; збільшення витрат на НДДКР за рахунок скорочення витрат бюджету на державне управління, соціальний захист і соціальне забезпечення населення; використання державних гарантій виключно під кредитування інноваційних проектів, які мають загальнодержавне значення; часткова переорієнтація державних закупівель на потреби інноваційного розвитку; державна підтримка кредитування та розвитку малого бізнесу.

В умовах зменшення масштабу ресурсів бюджету, які можуть бути використані для стимулювання інноваційного розвитку, пріоритет державної підтримки повинен надаватися на користь податковим інструментам. Україна не має достатнього обсягу фінансових ресурсів для того, щоб надати потужну пряму бюджету підтримку підприємницькому сектору з метою активізації інноваційного розвитку. Крім того, в умовах, коли важливими інструментами конкуренції стають знання, лідерство у створенні новітніх товарів і технологій, орієнтація лише на розвиток підприємств за рахунок прямих засобів державної підтримки не забезпечує конкурентоспроможність національної економіки в довгостроковій перспективі. У зв'язку з цим реформування бюджетно-податкової політики в напрямі активізації інноваційного розвитку потребує зменшення масштабу використання бюджетних інструментів підтримки економічної діяльності на користь податкових інструментів і фінансових небюджетних стимулів.

Література

1. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс // Антология экономической классики. – М. : Эконом, Ключ, 1993. – 486 с.

2. *Бьюкенен Дж. М.* Сочинения. Конституция экономической политики. Расчёт согласия. Границы свободы / Дж. М. Бьюкенен / Нобелевские лауреаты по экономике. Т. 1 / Фонд экономической инициативы. – М. : Таурус Альфа, 1997. – 560 с.
3. *Шумпетер Й.* Теория экономического развития : (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 456 с.
4. *Стиглиц Дж.* Экономика государственного сектора / Дж. Стиглиц. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 720 с.
5. *Гесць В. М.* Інноваційні перспективи України: монографія / В. М. Гесць, В. П. Семиноженко. – Харків : Константа, 2006. – 272 с.
6. *Єфименко Т. І.* Державно-приватне партнерство в системі регулювання економіки : монографія / Т. І. Єфименко, Є. Л. Черевиков, К. В. Павлюк, І. В. Богдан, О. В. Степанова ; ред. : Т. І. Єфименко ; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. – К., 2012. – 371 с.
7. *Опарін В. М.* Фінансова система України : Теоретико-методологічні аспекти : Монографія / В. М. Опарін. – К. : КНЕУ, 2005. – 239 с.
8. *Петрова І. Л.* Інноваційна діяльність : стимули та перешкоди : монографія / І. Л. Петрова, Т. І. Шпильова, Н. П. Сисоліна. – К. : «КРОК», 2010. – 320 с.
9. Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України : монографія / [Федулова Л. І., Бажал Ю. М., Осецький В. Л. та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. І. Федулової ; НАН України ; Ін-т екон. та прогноз. – К., 2011. – 656 с.
10. *Федосов В. М.* Інституційна фінансова інфраструктура України : сучасний стан та проблеми розвитку / В. М. Федосов, В. М. Опарін, С. В. Львовчкін // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 3-21.
11. Статистичний щорічник України за 2013 рік / За ред. Г. О. Осауленка. Державний комітет статистики України. – 2014. – 551 с. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
12. Виконання Державного бюджету / 2014 / Річний звіт про виконання державного бюджету на 01.01.2015 року / Державне казначейство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua>
13. Капітальні інвестиції за 2010-2013 роки / Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
14. Капітальні інвестиції в Україні за 2014 рік / Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
15. Угода про субсидії та компенсаційні заходи СОТ від 15 квітня 1994 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. від 12 листопада 2010 р. № 84 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/981_015
16. *Буланая А.* Государственная поддержка предприятий реального сектора экономики в условиях ее интеграции в ВТО и ЕС / А. Буланая // Экономика Украины. – 2011. – № 2. – С. 68-78.
17. Модернізація системи державної підтримки суб'єктів господарювання в Україні. – К. : НІСД, 2013. – 28 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/2013_table/1806_dop.pdf
18. Видатки за функціональною класифікацією видатків та кредитування бюджету за 2008-2013 роки / Державне казначейство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua>
19. Державний та гарантований державою борг України станом на 31 січня 2015 р. / Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/>
20. Закон України «Про здійснення державних закупівель» від 1 червня 2010 р. № 2289-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2289-17>